

OPORUKA ZADARSKE PLEMKINJE URŠE DE FUMATIS IZ 1452. GODINE

FRANJO SMILJANIĆ

Među spisima zadarskog bilježnika Johannesesa de Calcine (1432—1492), koji obiluju izvornom građom ne samo o prošlosti Zadra već i čitava jadranskog područja, nalazi se oporuka zadarske plemkinje Urše de Fumatis. Ta oporuka donekle osvjetljuje njeno imovno stanje, kao i imovno stanje njenih sinova, a ujedno sadrži i zanimljivu toponomastičko-onomastičku građu o otoku Visu s početka druge polovice 15. stoljeća. Radi njene važnosti donosimo tekst oporuke onako kako je u originalnom prijepisu (osim što smo neke točke prema smislu ogradili zarezima). Tekst u cijelosti glasi ovako:

Millesimo quadragesimo quinqagesimo secundo indicione prima die decio septimo octavo mensis Januarij presentibus nobili viro ser Cresio de gallelis et Juriç spatario civibus testibus ad premissa habitatis et cetera.

Ser Matheus de fumatis et Ser Johannes eius filius nobiles cives Jadre ut aseruerunt tamquem Comissarij testamentarij condam domine Urse relicte condam ser Nicolai de fumatis nobilis Jadrensis prout plene dixerunt costare ultimo testamento dicto condam domine Urse scripto et publicato manu ser Johannis de canduris de parentio cancelarij communitatis farre in M^o CCCC^{mo} indictione 13^a dies XII mensis Octobris. Habentes expressam libertatem et auctoritatem fatiendi Infrascriptam venditionem et alieanationem de Inscriptis terrenis et possessionibus prout in palegato (!) testamento dixerunt plene et expresse aparent in anotatum esse dicto comissario nomine sponte et ex certa scientia nulloque errore ducti per modum liberum et expeditum Jure proprio et in perpetum dederunt vendiderunt tradiderunt et transtulerunt Ser Francisco filio dicti condam ser Nicolai de fumatis ac etiam filio dicte condam domine Urse nobili Jadrensis ibi presenti ementi et recipienti pro se suisque heredibus et successeribus pro una medietate et pro alia medietate vice et nomine Ser Cressi fratris sui filij dicti condam ser Nicolai de fumatis et domine Urse cum quo esse et stat in fraternam Infrascriptas possessiones et terena dicte Comissarie condam domine Urse de

fumatis positas et ex istentibus seu posita et ex instentibus. In insula Lisse et primo duo Terena vineata posita in Lissa in campo magno in loco vocato Sapune. primij Terenij hij sunt ut dixerunt confines de levante Stoiauaç garch de Lissa, de ponente Jura monasterii de Lissa, de meridie Nicolaus Zanini, de trauersa via publica. Secundi terenij hij sunt confines de levante hector golumbinj cum fratribus suis partim et partim ser Nicolaus matej, de ponente heredes condam Nicolaj bobich de meridie terrenum ser Luce paladinj, de trauersa via publica. Item unum terrenum vineatum a meridie positum in Lissa in campo magno in loco vocato namoce quod terrenam laborat Pouarscho. Infra hos ut dixerunt confines de levante dicte Emptores, de ponente heredes condam ser Nicolai Luce, de meridie ser Antonius Jacobi, de trauersa latus. Item duo terena vineata posita in campo magno Lissa sub chazali que laborat Michoj tolchouich. primij terenij hij sunt confines, de levante Lucas magistri, de ponente benedictus clesanich nomine uxoris sue, de meridie Jura dicti monasterij de Lissa. de trauersa dictus Lucas magistri. Secundi terenij hij sunt confines, de levante Petrus Radunouich, de ponente ser Nicolaus Andree balci, de meridie ser Martinius Catarinj Gazari, de trauersa dictus lucas magistri. Item unum terrenum vineatum positum in Lissa in loco vocato Velle Voischie quod laborat Radoslanus prodichouina Infra hos confines, de levante lucanus garbauitch, de ponente terrenum Ser Nicolaj baldisere, de meridie mons comunis, de trauersa Nicolaus petri. Item unum terrenum vineatum positum in Lissa in loco vocato podstrasie quod laborat radoj gener grubanij Infra hos confines, de levante Ser Stefanus de dracica, de ponente Ser Nicolaus chitifa, de meridie mons communis, de trauersa heredes condam ser Nicolau Stanoieulich. Item unum terrenum vineatum positum in Lissa in loco vocato tihobratie polie quod laborat grebenarich. Infra hos confines, de levante et meridie mons comunis, de trauersa dictus ser Stefanus dracica. Item unum terrenum vineatum positum in Lissa in loco vocato Zlopolieuelo quod laborat dictus Radoj gener grubanij. Infra hos confines, de levante heredes condam ser Andree dobroslauj, de ponente suprascriptus hector cum fratribus suis, de meridie heredes condam ser Cipriani doimj Berislavj, de trauersa via comunis. Item unum terrenum vineatum positum in Lissa in loco vocato Stomorscho bardo in campo magno quod laborat Vidos Vilotisch Infra hos confines, de levante via comunis, de ponente suprascriptus ser Stefanus de dracica, de meridie ser Nischa gruicich, de trauersa dictus ser Nischa et forte alij sunt confines veriores dictorum omnium terenorum et cum omnibus eorum confinibus verioribus et melioribus si que sunt et reprimuntur. Cum omnibus et singulis ipsorum Juribus Jurisdictionibus et pertinentiis agris aliquantibus ductibus ex decursibus introitibus et exitibus usque in vias publicas dictis terrenis venditis quo cumque et quali-

tercumque spectantibus et pertinentibus tam de Jure quam de consuetudine. Ad habendum tenendum gaudendum possidendum usufructandum vendendum donadum per mutandum obligandum alienandum pro anima et corpore sua tam et quicquid dictis ser Cresio et ser Francisco fratribus emptoribus eorum quam heredibus et successoribus deinceps perpetuo placuerit fatiendi sine obstaculo et conditione alcuius persone huius mundi. Et hoc pro pretio ducatorum quadrigentorum auri boni visti et legalis ponderis. Quod totum et integrum precium predicti commissarij venditores dicto nomine fuerunt contenti et confesi a dicto emptorem dictis nominibus habuisse et materialiter ac integraliter recepisse. Presens exceptionis non habitorum et non maliter receptorum a dicto emptorem ducatorum Quadrigentorum auri spei quod future habitationis et receptionis. Et generalem omnibus alijs legitimis Juribus et statutorum auxilijs et cetera. Que quidem terena vendita suprascripta praedicti commissarij venditores dixerunt se nomine precario ducatorum habere tenere et possidere donec ipsorum terenorum tenutam a corpore possessionem quam accipiendi et in se sua propria auctoritatem retinendi dictis emptoribus eorum quod heredibus et successoribus ex nuncium quacumque placuerit licentiam et libertatem omnidem contulerunt etque dederunt permitentes dicti ser Mateus et ser Johannes eius filius de fumatis commissarij venditores dicto commissarione et bonis dicte commissarie condam domine Urse suprascripto Ser francisco condam ser Nicolai de fumatis emptorij ibi presenti et stipulanti nominibus quibus supra suprascripta omnia et singula terena vendita superus de scripta et confinata cum omnibus pertinentiis ipsorum in Jura et ex extra semper legitimis defendere disbrigare gauretare et ex calominare ab omni homine persona communi collegio et universitate. Et dictam venditionem et omnia suprascripta semper firma et dicto nomine rata et grata habere tenere attendera et cetera. Sub pena quanti dicti precij. Et obligationem omnium bonorum dicti commissarie condam domine Urse nobilium et stabilium presentorum et futurorum cum respectorem danorum et cetera. Quo pena et cetera ad plenum. Actum Jadre in camera domus solite habitationis dicti ser Matej de fumatis. Ego Simeon de Crissonis Judex Jadre me suprascripta. Ego Johannes notarius ut supra.¹

In margine: pro Ser Cresio et Ser francisco de fumatis

★ ★

Iz teksta oporuke saznajemo da Urša nakon smrti muža Nikole de Fumatis ostavlja svoja imanja i posjede na otoku Visu svojim

¹ Historijski arhiv Zadar, Spisi zadarskog bilježnika Johanna de Calcine (1439—1492), b. IV, fasc. VI, str. 304a, 305.

sinovima Kreši i Franji. Sama pak oporuka zapravo je prijepis ranije nastale oporuke koju je Urša još 12. listopada 1450. napravila u gradu Hvaru, pred tamošnjim komunalnim kancelarom Johannesom de Canduris iz Poreča, a nakon smrti svoga muža. Prijepis je učinjen u Zadru u kući Mateja de Fumata, koji se zajedno sa svojim sinom obavezao da će biti izvršilac te oporuke.

Iz dosada objavljenih dokumenata nije nam poznato da li je ova grana zadarskih Fumata² imala bilo kakva zemljišta ili posjede izvan zadarskog područja. No udajom Urše, hvarske plemkinje, za Nikolu Fumata, zadarskoga plemića, imovno stanje ove obitelji povećava se dobivanjem Uršinih imanja i posjeda na otoku Visu, koja je ona donijela u miraz mužu Nikoli.

Iako iz samog teksta oporuke nije bilo dovoljno jasno, ipak pretpostavljamo da je Urša porijeklom iz grada Hvara, tj. da je pripadala jednoj od istaknutijih plemićkih porodica toga grada. Mogli bismo pretpostaviti da je pripadala rodu Gazarovića, koji se na otoku Visu spominju s prezimenom de Gazzaris. Članovi te obitelji imaju kao i Urša većinu svojih posjeda u Velom polju, a osim toga to je jedina hvarska plemićka obitelj koja je stalno prisutna na otoku Visu. Pri tome treba napomenuti da se u obitelji de Gazzaris na otoku Visu 1596. godine spominje jedna Urša.³ Uršino hvarsko porijeklo možemo osnažiti i još nekim činjenicama. Prvo, nakon smrti svoga muža Nikole ona odlazi na otoku Hvar, gdje pred već spomenutim hvarskim kancelarom sastavlja svoju oporuku. Drugo, većina imanja i posjeda koje ostavlja svojim sinovima nalazi se u Velom polju (Namoce, Sapune, Pod Stomorscho bardo, Velle Voischie). Upravo u tom predjelu otoka Visa okupljena su imanja i drugih hvarskih plemića.⁴

Širenje ekonomske moći pojedinih zadarskih porodica na području drugih dalmatinskih komuna svakako je jedna od pojava koju bi trebalo malo bolje istražiti i osvijetliti. Možda bi nam građa koja se nalazi u notarskim spisima pomogla da otkrijemo kada dolazi do najranijeg oblika te pojave, te da li je taj proces ekonomske ili političke prirode.

Ono što je osobito zanimljivo u ovoj oporuci, to su nazivi lokaliteta na kojima se nalaze Uršini posjedi i imanja. Oni nam daju i nadopunjuju građu za toponomastičko istraživanje otoka Visa u 15.

² Osim zadarskih Fumata, obitelj s istim imenom spominje se u Splitu 1413. godine i gradu Hvaru 1420. O tome detaljno: Konstantin Jireček, »Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjeg vijeka«, *Zbornik Konstantina Jirečeka*, sv. II, Beograd, 1958, str. 282.

³ N. Božanić-Bezić, »Prilog proučavanju stanovništva otoka Visa krajem XVI i početkom XVII stoljeća«, *Čakavska rič*, br. 2/1974, str. 35.

⁴ Vidi: S. Ljubić, *Statuta et leges civitatis Buduae, civitatis Scardonae et insulae Lesinae*, MHJSM 3, 1882—1883, str. 347—349.

stoljeću.⁵ Lokaliteti koji se spominju u tekstu Uršine oporuke su sljedeći: Sapune, Velle Voischie, Pod Stomorscho bardo, Podstrasie, Tihobratie polie, Zlopouelo, Golumbini (hector). Neki od tih toponima, kao Sapune, Pod Stomorscho bardo, Vele Voischie, spominju se već ranije.⁶ Poneki od njih ostali su sačuvani sve do danas: Tihobrače polje, Zlo polje, Vošćice, Podstranje. Navedeni toponimi, bez svake sumnje utvrđuju da je Vis u to vrijeme bio već potpuno slaveniziran. Kao još jedna potvrda rane i potpune slavenizacije može služiti i onomastička građa koju nalazimo u ovoj oporuci, tj. imena pojedinih zakupnika-Višana, koji obrađuju Uršina imanja i posjede na otoku Visu ili ona koja graniče s njima, a to su: Povaršo, Mikoj Tolčević, Petar Radunović, Luka Garbatinić, Radoj zet Grubanov, Grebenarić, Vidos Vilotić.

Tu konstataciju potkrijepit ćemo dosada još neiskorištenim argumentom kada se govori o toponimu Vis. U svim dosada objavljenim dokumentima, pa i u navedenoj oporuci, Vis se stalno naziva talijanskim oblikom Lissa, a već u *Historii Salonitani Maior*, koja je vjerojatno prijepis *Historije Salonitane* splitskog arhiđakona Tom e iz kraja 15. ili početka 16. stoljeća, u poglavlju gdje se govori o nadbiskupu Rajneriju, između ostaloga se kaže:

Per idem ferre dominus Alexander papa tempore scismaticorum navigavit Apuliam et venit ad insulam que dicitur VIS⁷ spac. F. S.) Kada se govorilo o nazivu otoka Visa, dosada nije još spominjan ovaj izvorni podatak, koji još više potvrđuje navedenu konstataciju o potpunoj slavenizaciji toga otoka i dokazuje da se Vis već u 15. stoljeću nazivao istim imenom kao i danas.

⁵ O toponomastici otoka Visa u srednjem vijeku pisao je G. Novak u radu »Otok Vis u srednjem vijeku«, *Starohrvatska prosvjeta*, III ser., sv. 3/1954, str. 111—114. Za ovo razdoblje bogatu toponomastičku građu o otoku Visu donosi i M. Zjajić u radu »Regeste pergamena XV vijeka Kaptolskog arhiva iz Hvara«, *Bilten Historijskog arhiva hvarske komune*, br. 7—8/1963, str. 12—26.

⁶ G. Novak, »Otok Vis u srednjem vijeku«, *Starohrvatska prosvjeta*, III ser., sv. 3/1954, str. 114.

⁷ N. Klaić, *Historia Salonitana maior*, Pos. izd., Knj. CCCXCIX, Od. društ. nauka. Knj. 55, Beograd, SANU, 1967, str. 121.

F. SMILJANIĆ

F. *Smiljanić*: IL TESTAMENTO DELLA NOBILE ZARATINA
URŠA DE FUMATIS DELL'ANNO 1452.

Riassunto

Nel testamento Urša de Fumatis, nobile zaratina, lascia in eredità ai suoi figli i propri beni e terreni di Issa (Vis); con ciò la nobile famiglia zaratina de Fumatis allarga i propri possedimenti oltre i confini del territorio di Zara (Zadar). Il testamento desta interesse in quanto comporta interessanti indicazioni a carattere topografico-onomastiche riguardanti l'isola di Issa nella seconda metà del secolo XV. L'autore di *Historia Salonitana Maior* riferisce un dato da cui risulta evidente che già alla fine del secolo XV e all'inizio del secolo XVI l'isola di Issa portava il nome di oggi, cioè *Vis*.